

1803 Windows 10 historia och nyheter

För att kunna använda en dator, krävs ett program för att hantera den. Detta kallas *Operativsystem*. Det vanligaste på en persondator, *PC*, är sedan länge Microsofts Windows i någon version. Det finns det fria Linux, det webbaserade Chrome OS från Google och så iOS från Apple, som använder egna datorer, "Macar" SeniorNet är sedan starten inriktade på Windows, och det använder vi på alla våra kurser. Sedan 2015 gäller **Windows 10**.

Windowshistoria. Det "moderna" Windows börjar egentligen med W95, som slog igenom stort och gjorde att Windows blev det mest använda OS. Det är mycket som man kan känna igen sedan dess. Det förbättrades med W98 och W2000. Ny teknik utvecklades, och för oss vanliga användare var det som märktes mest den nya USB, som förenklade extern lagring och inkoppling av olika apparater.

W. XP från 2002 var smidigt och snyggt, och det var länge helt dominerande. Fortfarande finns det vissa som använder det, trots att det inte längre säkerhetsuppdateras, och inte bör användas uppkopplat till Internet.

Nästa OS, Vista var något av en flopp, som slösade mycket datorkraft på ett glassigt utseende. Det ersattes snabbt av W7, som togs emot med öppna armar. En del, som drar sig för att byta, kör det kanske även idag. Programuppdateringarna har upphört, men ännu får man säkerhetsuppdateringar, så man kan använda det utan allt för stora risker. Efter 2019 är det definitivt slut.

W8 och W8.1 skiljde sig lite för mycket från föregångarna med sina starpaneler, som liknade skärmen i de nya smarttelefonerna. Det var från början tänkt att passa för pekskrmar. Men pekskrmar slog inte alls igenom i den omfattning man trott, och folk gnällde. Man saknade startmenyn, och även om det gick bra att använda vanlig dator och mus, så kändas det lite klumpigt. Surfplattor körde främst Apples iOS eller Googles Android. Microsoft försökte ta sig in på den marknaden, men lyckades dåligt. Försöken med egna telefoner gick också trögt, men tanken bakom konceptet var ju att man skulle kunna köra samma OS på alla typer av enheter. Användarna hittade istället tillägg, som gjorde att det såg ut som gamla W7.

2015 kom så W10 som blev en blandning av gammalt och nytt. Det är också, enligt Microsoft det sista OS, som kommer att lanseras från grunden. (om inte någon helt ny teknik kommer) Nyheter kommer naturligtvis som alltid, men de hämtas och installeras automatiskt via W Update. Det blir helt enkelt Windows. När det kom var det gratis att ladda hem under ett år för de som hade W7 eller W8. Missade man det, måste man betala. Det fanns möjligheter att få det gratis något år till, men nu är det kört. Alla nya PC säljs med tian. Att köpa W10 idag kostar mellan 500 och 1500 kr, beroende på var du handlar.

Windows 10 idag. W10 är effektivt förpackat, och tar inte så stor plats på hårddisken. Det gör att den går att köra på enheter med mindre lagringsutrymme, som surfplattor och telefoner. Men här har det uppkommit ett problem för användarna. Windows sparar alltid automatiskt en kopia av den tidigare versionen, om något skulle gå fel och man behöver gå tillbaka. Då kan det hända att utrymmet i den lilla datorn, plattan eller telefonen inte räcker till, när det kommer en stor uppdatering. Man måste då manuellt gå in och ta bort gamla versioner. Vanliga löpande uppdateringar brukar inte vara något problem.

Uppdateringar. Det kommer löpande uppdateringar, som laddas hem utan att man märker något. Ofta installeras de också, utan att man märker det, men iland måste datorn startas om, och då får man en fråga om att starta om genast eller fördröja. Stänger man då i stället för att starta om, sker installationen när man startar nästa gång. Det går inte att undvika uppdateringen, och det är bra av säkerhetsskäl. Man kan ställa in s.k. tysta timmar, då datorn inte får startas om, men då måste man se till att ha den på annan tid, för att det skall sköta sig själv.

Sedan kommer det stora uppdateringar, som är nya versioner av operativsystemet. De laddas ned automatiskt på samma sätt, som andra, men kan ta ett par timmar att installera. För det mesta kan det sköta sig helt själv, utan att man behöver ingripa. Den första stora uppdateringen kom på ettårsdagen i juli 2016, och i mars 2017 kom nästa. Redan i september 2017 kom nästa, som kallas Fall Creator update, och det är den som vi kör nu, men den nyaste är på gång. Det sägs att det skall komma en stor uppdatering en gång i halvåret i fortsättningen, september och mars. Det kan ta några månader innan alla har fått en ny version, ju mer man har datorn på, desto fortare har man laddat ned allt. Det kommer då några nya funktioner och appar, men allt man har i datorn sedan tidigare skall finnas kvar. En del inställningar kan ha ändrats, och just funktionen Inställningar, är det som man bör titta på. Det finns en app i datorn, som uppdateras på nätet och ger tips om det som är nytt. Den heter just Tips.

I höstas meddelade Microsoft att man stoppar uppdateringar till äldre enheter, som de anser inte har tillräcklig kapacitet. Det har dykt upp även andra problem. Ganska nya datorer lyckades inte installera versionen 1703, då vissa komponenter saknas. Jag vet att det gäller märket Acer, men det kan finnas flera. Hur det skall lösas vet vi inte. Klubben har en sådan dator. Det går ju att köra den version man har i flera år, men man får inte den ökade säkerhet som alltid följer med en ny version.

Säkerhet och konton.

Inloggning. När datorn startas visas först en *låsskärm*. Man bara klickar på den, så växlar det till *Inloggningsskärmen*, där man fyller i sitt lösenord. Man kan logga in med lösenord, PIN-kod eller bildlösenord. Windows Hallå, som känner igen ditt ansikte och din röst tror jag inte kommit på svenska ännu. En del datorer har andra alternativ som fingeravtrycksläsare eller ansiktsgenkänning. Man kan välja att logga in med ett lokalt konto eller ett Microsoftkonto. Det senare behövs för on-line-tjänster från Microsoft, som OneDrive och det som är kopplat till det. Loggar man in på sin telefon eller surfplatta med M-kontot, så synkroniseras alla enheter med det. En ny funktion är att man kan koppla sin telefon trådlöst till datorn, och när telefonen kommer så långt bort att kopplingen bryts, så loggar datorn ut och låses.

Det finns ett inbyggt antivirusprogram, *W Defender Antivirus* och en brandvägg, som aktiveras automatiskt. Säkerhetsprogrammen har förbättrats och utvidgats i den senaste uppdateringen. Har man haft ett annat antivirusprogram installerat innan man bytte, så följde det troligen med, och då skall Defender vara avaktiverat. Det är i alla fall bra att ha sitt gamla program uppdaterat innan man installerar W 10.

Till säkerheten hör också att uppdatera Windows och andra program man använder. De flesta uppdateringar har med säkerhet att göra. När ett OS blir för gammalt slutar det att uppdateras, och blir snabbt osäkert och öppet för angrepp.

En viktig nyhet är **Säkerhetscentret** där alla funktioner som rör säkerhet finns samlade. Man kan komma dit på olika sätt, men egendomligt nog syns det inte direkt i Inställningar, men går att söka där. I Meddelandefältet (till höger i Aktivitetsfältet) finns nu en ikon med en sköld, som leder dit. Syns den inte så dyker den upp under pilen till Dolda ikoner. Här finns knappar för antivirusprogram, både inbyggda Defender och ev. installerade program. **Prestanda och hälsa**, där datorns funktioner kollas. Det är här man kan starta en ominstallation av Windows, om det har strulat till sig ordentligt. **Brandväggen** är normalt inkopplad, men man kan behöva stänga av den illfälligt för att kunna hämta saker som spärrats. **App och webbläsarkontroll**, som varnar för platser med länkar, som kan vara skadliga. Och slutligen **Familjealternativ**, där man kan kontrollera vad barnen gör på sina enheter.

Om någon funktion i säkerhetscentret varnar, så dyker ikonen upp i Meddelandefältet med ett rött kryss i kanten.

Utseende.

Man kan välja hur man skall arbeta med W10. Som standard finns ett skrivbord med ikonen

för program och dokument man vill ha till hands. Bakgrundsbild kan man välja själv. Windowsknappen längst ner till höger leder till Startmenyn med paneler till olika appar, som både små och stora program kallas här, och en lista på alla appar i datorn och genvägar till stäng av och inställningar bl.a. Det går att anpassa hur man vill ha det och vad som skall visas. På skrivbordsikoner dubbelklickar man för att öppna, i startmenyn enkelklickar man, liksom på knapparna i Aktivetsfältet, som normalt visas längst ned på skärmen. Här hittar man längst till vänster *Windowsknappen*. Högerklicka och du når en användbar genvägs meny. En vänsterklickning leder till startmenyn. På tangentbordet finns också en Windowsknapp, som också leder dit, och som används i många kortkommandon. Sedan kommer *Sökknappen*, som ser ut som ett förstöringsglas. Sökfunktionen är snabb och bra, och det är det bästa sättet att hitta ett program eller dokument. Börja skriv, och förslag dyker genast upp.

Aktivetsvyn, leder till en funktion, där man kan ha flera skrivbord öppna samtidigt man kan ha hur många skrivbord som helst och man kan flytta dokument och program mellan dem. En praktisk funktion, men man måste vänja sig vid den, annars sitter man lätt med samma program öppnade på olika skrivbord, och det blir lätt rörigt.

Genvägar: Webbläsaren *Edge* brukar komma närmast. Därefter mappsymbolen för *Utforskaren*. Är en mapp öppen, finns ett markeringsstreck under, och man kommer till den mappen när man klickar. Annars kommer man *Snabbåtkomst* i *Utforskaren*. Ett kuvert leder till det nya programmet *e-post*, som jag inte kan rekommendera. Man kan välja att lägga genvägar till program man ofta använder, men man får se upp, så det inte blir för fullt.

Här visas också ikoner för alla öppna program. Man byter mellan dem genom att klicka på det man vill ha. Är flera dokument i ett program öppna, visas miniatyrer av dem, när man pekar på ikonerna, och man väljer genom att klicka.

Meddelandefältet kallas den högra delen av aktivitetsfältet. Här finns tid och datum, batterifunktion, högtalare, nätverk och de saker man brukar ha där. Så finns här de program, som behöver skicka meddelanden till dig.

viktiga meddelanden från Windows ser ut som en pratbubbla som blir vit, när det finns nya meddelanden. Klickar man på den kommer man till *Åtgärdscenter*. Förutom meddelanden finns här knappar till några vanliga inställningar som surfplattläge och flygplansläge och olika nätverk och projektion. Dessutom en knapp för *Alla inställningar*. Nytt är *Nattläge*, som ger svagare ljus och varmare färger, för att efter arbetet somna lättare. Ta för vana att kontrollera om det finns nya meddelanden och klicka på symbolen för att läsa dem. Det kan handla om säkerhet eller om att åtgärda något annat, som uppdateringar eller att antivirusprogrammet tycker det är dags att skanna datorn.

Säkerhetscentret har vi redan talat om.

Delnings- och Molnlagringstjänster behöver tala om när det sker uppdateringar. Microsofts OneDrive finns där som standard. DropBox och Google Drive hamnar också där.

Windows Ink är en funktion för att skriva och rita på skärmen är en ny funktion. Genom att högerklicka på en tom plats i aktivitetsfältet kan man lägga till ikonerna, som ser ut som en penna. När man klickar på pennan dyker ett fält upp till höger. Överst kan man skapa *fästisar*, små minneslappar i olika färger, som visas på skärmen när man öppnar datorn de är lätta att skriva och ta bort. Finns det en fästis syns i aktivitetsfältet en fästisikon, klickar man på den försvinner lapparna från skärmen, men dyker upp när man klickar igen. De ligger överst på aktivt fönster och hamnar under ett man öppnar nytt, tills man klickar på ikonerna. Är inget öppet finns de på skrivbordet. Fästisarna finns kvar tills man tar bort dem, även om datorn stängs av. Under fästisfältet finns det ett fält för att rita som heter *Skissblock*. Där finns pennor som kan ställas in, radergummi och en linjal. Det går att spara det man ritat som en bilddfil. Man får ett vitt "papper" genom att *radera allt* med soptunneknappen. Man kan inte öppna en sparad bild här igen. Raderar man inte, ligger den kvar till nästa gång,. Slutligen kan man rita det som visas på skärmen

under **Skärmskiss**. Det dyker upp samma verktyg som i skissblocket. Där kan man rita och stryka under mm och sedan spara som en bild. Praktiskt om man vill dela något man läst på webben t.ex.

Inställningar. När man klickar på kugghjulet i startmenyn kommer man till Inställningar. Det är det viktigaste som ändrades när W 10 kom. Det allra mesta kan skötas härifrån. Exakt hur det ser ut förändras lite med olika versioner, och att gå igenom allt, skulle ta en hel kurs. Nytt för den senaste uppdateringen är att det har tillkommit en massa teman under anpassning. Man kan få Windows att se ut ungefär hur som helst. Det är bara att klicka sig runt och undersöka. Här ställer man också in vad som skall visas i startmenyn. Det finns nya saker under *Spel* Med Virtuel reality och 3-d. En särskild avdelning för att länka telefonen till datorn finns också. Det är bra att titta igenom för att se var saker finns. Det finns naturligtvis en sökruta för att hitta till rätt funktion, men det är bra att orientera sig lite.

Appar och program.

Har man uppdaterat en äldre dator så finns alla program man installerat på den kvar. Däremot finns inte alla tillbehör och program som följde med äldre Windowsversioner. Webbläsare är som standard **Edge**, som är snabb och har flera bra funktioner. Den har som standard sökmotorn Bing, som åtminstone tidigare varit väldigt tråkig och det är ganska krångligt att byta, liksom att byta från den röriga förstasidan. Man bör alltid ha minst två webbläsare, så installera gärna **Chrome** som alternativ.

Ett e-postprogram finns med, som jag tycker är ganska onödigt med få funktioner. Det hade väldiga problem i början, men nu fungerar det i alla fall. Fördelen är att det lätt går att få allt på ett ställe, om man har flera mejladresser.

Det finns ett fotoprogram, **Foton** som fungerar ganska bra, men den är inte alldeles lätt att förstå sig på. Den sorterar bilderna kronologiskt och arbetar utifrån mappen Bilder. Det finns redigeringsfunktioner och bra delningsfunktion. Vi tycker att det bildprogram program vi använder, **FastStone Image Viewer**, är bättre på flera sätt. Nytt är att det numera går att redigera film med programmet. MovieMaker från Windows Live finns inte längre att hämta. Det finns ingen **PDF-läsare**, utan då öppnas webbläsaren Edge, vilket är klumpigt om man inte alltid har Edge öppet. Det finns program att ladda ned, som är smidigare. Det klassiska Adobe Reader kanske många har i datorn sedan förut. En enklare form av det finns i W Store, men det är mer för telefoner och plattor. Läsare, som kom med W8, fungerar inte längre.

Det har talats om att ritprogrammet **Paint** försvunnit i och med den senaste uppdateringen, men så är inte fallet. I stället har det uppdaterats med funktioner för **3-D** och finns som skrivbordsapp. Hos mig kom den in med uppdateringen och hittas i appllistan. Det fungerar som vanligt i 2-D och det finns en knapp till höger som leder till 3-D-funktionerna.

Ljudfiler öppnas i **Groove Music**, som är en tjänst för att köpa musik på nätet. Det fungerar även för att spela CD, men har man den gamla W Media Player får man bättre funktioner..

DVD kan man öppna med en ny standardapp. Det gick inte alls före den senaste uppdateringen, om man inte hade ett installerat program sedan tidigare. Man kan från webben hämta fullversionen av VLC som funkar bra även för att redigera film lite. Men den version som finns som app duger inte.

Kontorsprogrammet Office finns gratis tillgång till via OneDrive i en nedbantad version. Den kräver att man är uppkopplad. Man kan abonnera på fullversionen för en tusenlapp om året. Ett bra alternativ är gratisprogrammet **LibreOffice**, som kan göra det mesta man behöver. Det använder vi på våra kurser.

Glöm inte att ange **standardprogram** för att öppna olika sorters filer. Det hittar man i Inställningar under Appar.

